

Läsning i brännbara ämnen : valda skrifter /

Adlersparre, Georg,

55 A Br.

Handwritten text, possibly a title or author name, in the top left corner.

Handwritten text in the top right corner.

1903

Kungl. biblioteket

0 0000 000138149

Läsning i brännbara
~ ~ ~ ämnen ~ ~ ~

Valda skrifter af
GEORG ADLERSPARRE

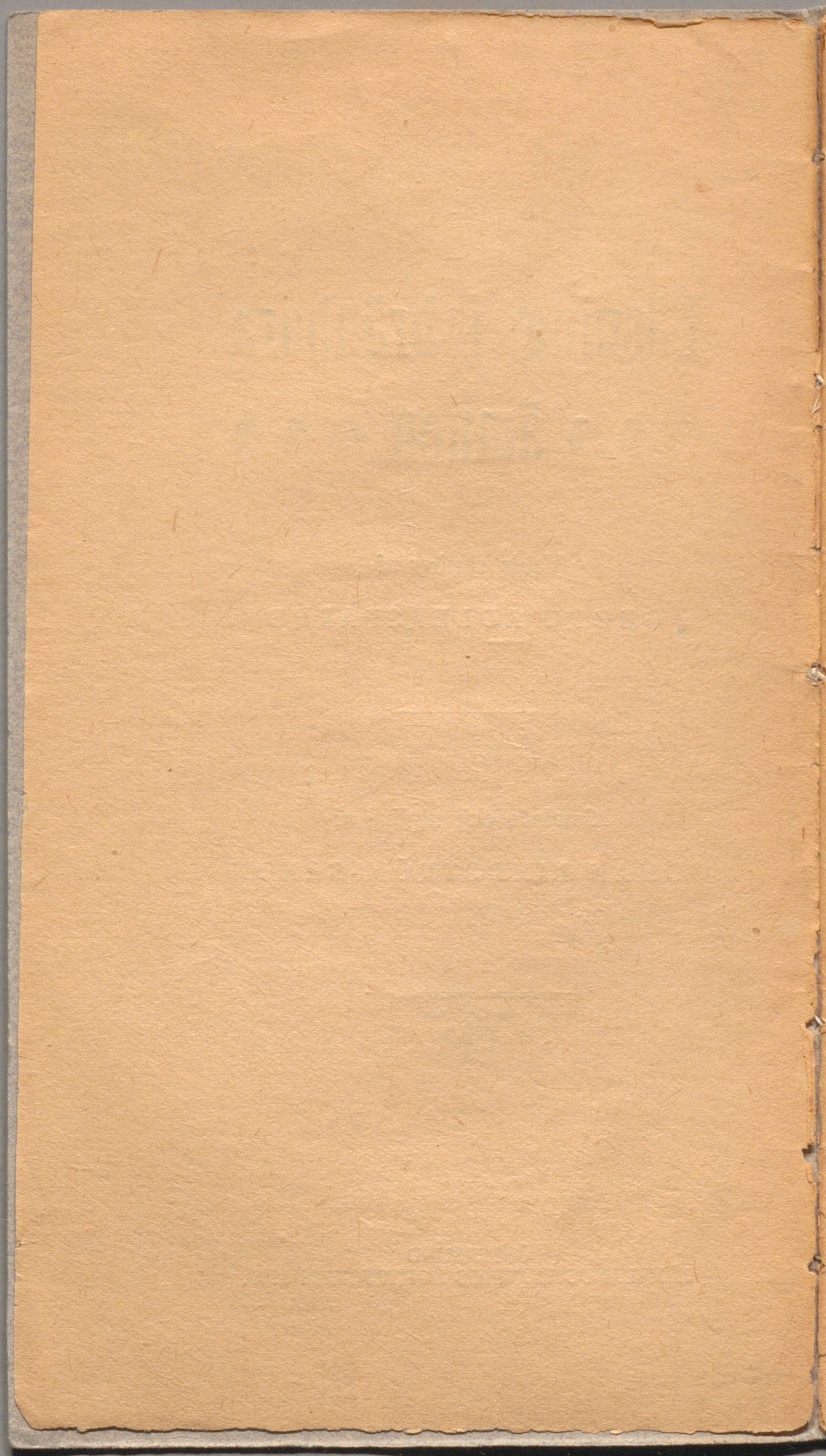

Samlade och utgifna af
JOHAN LINDSTRÖM-SAXON

ÖSTERSUND
JÄMTLANDS TIDNINGS BOKTRYCKERI 1903.

12/470

Georg Adlersparre var en synnerligen framstående skriftställare, ej blott på grund af sina omfattande och gedigna kunskaper, utan ock genom sin stil — han var en af sin tids förnämsta prosaister.

Hans förnämsta literära bedrift var utgifvandet af tidskrifterna »Läsning för landtmän» samt »Läsning i blandade ämnen» — den förra uppgick snart i den senare. Denna tidskrift kallades »Läsning i bränbara ämnen» — hon rörde sig oförskräckt och på samma gång utredande kring de dåtida frågorna för dagen, tils hon slutligen förbjöds. Men med henne hade Adlersparre då hunnit på det mest lysande sätt förbereda den revolution, som han sedan fick utföra.

I denna tidskrift skrefvo dåtidens främsta pännor — alt som ville utveckling, alt som ville framåt, det vill säga detsamma som alt lifsdugligt inom litteraturen.

I det följande gör jag en samling utdrag ur hans skrifter, däribland dessa båda tidskrifter, samt hans efterlemnade bref.

Hvad angår utdragen ur de båda tidskrifterna har det icke varit mig möjligt att kontrollera att alt, som här medtagits, föreskrifver sig från A:s egen hand. Är således något med, som ej är nedskrifvet af honom, är det dock karaktäristiskt för hans uppfattning och den strid, för hvilken han genom detta sitt redaktörsskap stod i spetsen. Och har han icke skrifvit det, så har han läst det och vägt det, innan han påtog sig ansvaret för detsamma och befordrade det till trycket.

Yttrandefrihet.

Det bästa korrektiv för smädelsen är att låta den flyga med fria vingar. En smädelse, som måste krypa, blir alltid den giftigaste emedan den i sådant fall aldrig kan begagna den öppna vägen, på hvilken den förr eller senare skall bryta benen af sig. Således full frihet att rosa och klandra!

Jag säger icke att den borgerliga friheten består endast i friheten att få yttra sig. Denna rättighet, betraktad såsom en blott mun-frihet, synes i sig själf fåfängelig nog, och det är ju på grund af att den kan så anses, som man oftare velat försäkra oss, att den är så likgiltig, och kan på de fattigaste skäl utan stor oförrätt undertryckas. Den borgerliga friheten i sin egentlighet förutsätter då visserligen flera och reellare fördelar än blott denna. Men jag säger att friheten att yttra sig är icke allenast kännetecknet af den borgerliga frihetens verkliga existens, måttstocken af dess vidd eller inskränkning, utan äfven dess tryggare beskydd. Ett folk, som njöte alla andra frihetens fördelar utom denna, hade den blott till låns af godheten, och skulle aldrig kunna med trygghet åtnjuta den.

I den mån denna rättighet inskränkes, undertryckes; i den mån inskränkes, undertryckes den enda och rätta borgerliga frihet, som i våra närvarande samhällen är möjlig, och hvars dödsslag är icke plikten af ovilkorlig lydnad för de styrande, men den ovilkorliga plikten af underdånig mällöshet.

Det är endast upplysningen, som kan leda opinionen till ädla föremål, till samfundsdygd, till frihet utan själfsvåld, till laglydnad utan trälens blinda häpenhet, till saktmodig öfverläggning och ädel värdighet vid folkets rättigheters försvar. Den ej allenast segrar öfver hvar och en an gripare; den till och med förekommer alla försök med sin hotande blick och medfödda styrka.

Samhällsanda.

Det gifves ingen annan grund för ett samhälle än ett förbund. Ett förbund är icke förbund, om det ej är frivilligt. Ingen förbinder sig frivilligt emot sitt intresse; ingen gör uppoffringar utan emot förmodan, den har lika eller högre värden. En enstaka varelse, en varelse stadd utom förbindelse med andra är svag och värlös. Hvarför ingår han då i samfundet, om ej för att få en ökning i sin styrka, ett hägn för sina rättigheter, ett befrämjande för det fria bruket af sina rättigheter.

— — — —

De personliga egenskaperna inom samhället äro statens grundval.

— — — —

I vårt kära fädernesland finnas tvänne slag af politiska människor. Det ena slaget består af personer, hvilka vid någon stor samhällsfara, krypa in i sina gömmor, men sedan faran är öfver, och sedan till och med svallet efter stormen lagt sig, krypa och titta fram ur gömmorna med upphöjda och stolta hufvuden, och med händer att krafsa åt

sig hvad fetma och nya konjunkturer
erbjuder.

Ej skrudars helgd, ej guldets lott
beskydde orklösheten.
All lätja är ett samfundsbrott,
ett brott mot mänskligheten.

Bekymmerslöshet för det allmänna,
för hvarje enskild like, torde vara det
största hindret emot mänskosläktets
framgång på kunskapens, samfunds-
dygdens och lycksalighetens väg. Den-
na bekymmerslöshet för samhällets
och dess medlemmars öde alstrar o-
kunnighet i samhällsläran, och af den-
na uppkomma under allmänna lugnets
varaktighet, det tysta men därför li-
ka tryckande våldet, ingreppen i med-
borgares rättigheter, vissa människo-
klassers upphöjda och andras förne-
drade belägenhet, våld i lagarnes ski-
pande, de för samhället gagneliga e-
genskapers förakt, allmänna synkret-
sens och vettets alt trängre inskrän-
ning, och fördomars ingripande i med-
borgarens begrepp.

Sällskapsvisa.

Det var en tid, då människan
var fördomarne trogen;
hon blott med svärdet äran vann
och endast blygd med plojen.
Men denna tiden flyktade
för våra seders mildhet.
Vi styrkan blott bevarade
af våra fäders vildhet.

Med denna styrka odlom då
den jord de öde lemnat.
Oss tillhör att de fält beså,
dem de till slagfält ämnat.
Vi må ej vår själfständighet
vå vapnen endast höja.

Det folk är friast, hvilket vet
att fosterjorden plöja.

Må stängd i sina fäders slott
och söfd i deras vanor
en hjälmrik dåre vårda blott
sin sköld och sina anor.
Då denne skryter af sin börd,
sitt värde bonden leder
af sina åkrars rika skörd
och sina söners seder.

Till höjden af fullkomlighet
att mänskans krafter drifva,
att frihet, dygd och idoghet
uti dess hjärta lifva,
att hvarje enskild mänskas väl
i statens innefatta,
se där de värf en högre själ
sig finner föresatta.

Sanning, rättvisa.

Öfvertygelse är det enda rättesnö-
re, efter hvilket människan bör
handla.

— — —
Ingen rätt i världen uppkommer
genom blott vilja eller någon blott
makt, utan endast och allenast ge-
nom sin egen förnufts-
nödvändighet.

— — —
Man upphör ej att måla oss förnuf-
tet som en förfärlig afgrundsängel,
flygande på svarta stormvingar öfver
världen. Klokt folk har sett besten,
försäkras det, med faseliga klor på
fötterna att sönderslita samfundsan-
den och med svärd och fackla i hän-
derna att antända och förgöra. Ifrån
dess mun utgår det förfärliga ordet
»Tänk!» lik en ödeläggande pest el-
ler en omstörtande orkan. Däråf hän-
der att detta ordet »Tänk!» knapt

fallen förordnad, och den undersåtliga lydnaden liksom konungarättigheterna utstakas af samfundslagarna, gjorda af dem som äga rätt att göra dem, och, där de brista, af de moraliska lagarna. Usurpatorn är icke kung, ty han är icke förordnad. Despoten är icke kung, ty han styr ej efter lag, utan öfver lagen. Kungen är icke Gud, ty han är i alla hänseenden människa. Men kungen är ej håller tyrann, icke ens förtryckare, så länge han ej utlofvar andra rättigheter, än dem hvilka en lagligen okonstladt, otvunget och af alla berättigade gjord statsförfattning honom öfverlätit.

— — —
 En god regent skaffar sig alltid en god omgifning.

Kriget.

Kriget är mänsklighetens förnedring.

— — —
 Alla långväga krigsplaner leda till säker undergång.

— — —
 De s. k. mest afgörande segrar afgöra ingenting i det hela.

— — —
 Ett rätt allmänt begrepp om krigsskadlighet ej mindre för den angripande än den angripne i förening med kännedomen huru litet det åtminstone i längden batar att såväl att sträcka sina landamären utom den naturliga gränsen som att bibehålla en landssträcka, hvilken öfverskjuter densamma, kan förr gifva världen lugn än sedoläran.

Om de tänkande inom nationen, förutsatt att dessas antal ej vöre för inskränkt, ägde en på säkra grunder hvilande öfvertygelse om hvad som kan och icke kan utföras i krig; om de af erfarenhet och beräkning kände, huru svår, säker och betydlig förlusten, huru långväga och tvetydig vinsten af ödeläggande fälttåg alltid varit och i alla tider skall blifva; om de jämte dessa allmänna och sanna grundsatser i krigsvetenskapen och denna kännedom om alla krigs ofelbara följder förenade ett begrepp om huru ett folks armar och skatter bättre kunna sysselsättas än på främmande länders ödeläggelse; om från de verkligt tänkandes grundbegrepp i detta ämne lätt fattlige resultat utbredde sig bland den mindre upplysta mängden, så skulle en på sann klokhet grundad opinion snart blifva en orubblig förmur emot hvarje okunnig eller egennyttig styrelses ärelystnad, så skulle hvarje falsk förespeglning af krigsära, eröfring och rof ej förmå väcka den blinda folken-tusiasm, som i den säkra egna ödeläggelsen ej ser annat än seger, eröfrade länder, rika krigsbyten och kufvade grannar. Snart skulle nationen möta åkerbrukets beskyddare, ödemarkernas bekrigare och näringsflitens befriare från alla konstlade och tyranniska band med den beundran och kärlek, hvilka så ofta varit krigshjälten's oförtjänta lott.

— — —

Alt svek skall en gång blottas, alt våld skall förlora sin styrka. Hvarför? Emedan svek icke är klokhet, emedan våld är blott en öfverspänning af krafter, emedan någonting pålit-

ligare, villigare än bägge gifves: sanningen och rättvisan.

Gens comme il faut.

En dialog.

A.: Homme comme il faut, gens comme il faut. Dessa bägge uttryck, min herre, utmärka alt hvad sammanlefnaden har fullkomligast i egenskaper till skilnad från den stora råa myckenheten, som på samma fina språk kallas la canaille eller småfolket. Det ena slaget är till det andra som... liksom...

B.: Liksom grädden på mjölken.

A.: Riktigt! Flyter ofvanpå, är festast och påstås ha den bästa smaken. Gens comme il faut heter öfversatt: folk sådant det bör vara — homme comme il faut: en karl sådan har bör vara eller som sig bör.

B.: Men är då icke vårt »bra karl», »bra folk» alldeles detsamma? Jag känner bönder från min hemort, duktiga gubbar, som sköta sin jord förträffligt, rödja, odla, dika och plantera. De äro då schangs kåmm i få; och jag hoppas för min del vara, skam till sägandes, en åmm kåmm i få.

A.: Nej min herre. Detta namn tillhör hvarken er eller mig eller de gode dannemännen.

B.: Hvad är ni då för en?

A.: En man som sig bör måste vara af släkt.

B.: Det förstår sig. Också har jag hvarken fallit från skyn eller vuxit på träd. Min far var skomakareåldermander och min mor perukmakaredotter.

A.: Nej, min herre, jag menar af stor släkt.

B.: Hur många mostrar, systrar, svågrar och syskonbarn måste mandå ha för att vara en karl som sig bör?

A.: Jag ville säga, att en karl som sig bör måste ha ett namn.

B.: Heter jag då ingenting, menar ni?

A.: Å jo vist. Men ni har icke ett stort namn.

B.: Är det ett, som tar stort rum på papperet, vill jag låta er veta, att jag har äran heta Alexander Caspar Jespersson, men hette jag rätt och slätt Jöns, hvad hindrade mig att vara en man som sig bör?

A.: Mycket, min herre. Ni måste till den ändan först vara af adligt blod.

B.: Min blod är god och frisk. Jag tror icke, att den vore bättre, om den vore sammansatt af krämer, sårer och fina likörer.

A.: Man förstår med en man af adlig börd, en som har ekipager och lakejer, förstår att kläda sig, far till hofs, talar franska, spelar högt spel, uppstiger till hedersställen och lefver i den vackra världen.

B.: I den vackra världen! Har man nånsin hört på maken. Liksom annat folk lefde på sophögen. Jag kan försäkra er, att om någon lefver iden vackra världen, så är det bönderna på min hemort. Ni skulle se våra åkrar, våra planteringar. Då skulle ni kunna tala om den vackra världen.

A.: Med den vackra världen förstås icke så mycket stället som personerna. Hon går på bonade golf eller turkiska mattor och beser det ädlaste i naturen, nämligen sig själf, i stora

väggfasta speglar. Hennes känne-
tecken är den goda tonen.

B.: Den goda tonen! Tror man då
här, att vi tjuta som negrer på lands-
bygden?

A.: Den goda tonen består i ett
ädlare språk — det franska nämli-
gen — och i ett helt olika sätt att
vara, med ert och mitt.

B.: T. o. m. det! Ni gå ej på två
ben, ni andra, kan tänka, och maten
förvandlar sig hos edra förnäma twif-
velsutan till myrrham och ambrosia?

A.: Ni bedrar er. Med sätt att
vara förstås här ingenting annat än
sättet att gå, stå, sitta, hälsa, ta-
la, svara, berätta och skratta, skämta
i ett samkväm. Som allt detta utgör
varelsens högsta ändamål, så in-
nefattas också fullkomligheten i
dessa höga ämnen af det enda korrek-
ta uttrycket, sättet att vara,
hvilket en man som sig bör måste
ha och de hederstecken, hvaraf han
öfver er och mig upphöjes.

B.: Jag hade trott att titlar och
hederstecken upphöja ingen. Hvad
man själf är, det, min herre, har jag
trott göra en människas rätta värde.
Därför har jag också alltid ansett
den öfriga grannlåten för siratliga
inskrifter på flaskorna hos edra lukt-
krämare, som utvisa likörernas olika
dyrbarhet, men göra den ej. När jag
t. ex. sett en enda liten stjärna i
knapphållet på en kringvandrande död-
lig har jag alltid bugat mid, åtmin-
stone en gång i förbigående tänkan-
de mig själf: »Haf tack du ärlige man
för den stora nytta du gjort land och
rike». När jag åter mött någon med
tvänne bredvid hvarandra har jag två
gångar bugat mig, tänkande därvid:
»Se där i det minsta två stora gär-

ningar mer till landets ära och för kofran». Men när jag då och då vid sina tillfällen fått blicka anlete mot anlete med dessa af prydnader helt och hållet öfversnöade personer, på hvilka någon gång alt som synes är heders-tecken — ansiktet undantaget — då har jag tvärstannat och utropat i min förundran: »O, hvilka otroliga saker har ej denna höge herre till landets väl uträttat. Och om landet (genom tidernas beskaffenhet) ändå icke är det lyckligaste, huru skulle det väl ha gått oss, stackars folk, i-fall alla dessa store män icke lyckligtvis funnits hos oss?»

A.: Ärans känsel är hos folk som sig bör merendels så superfina och till den grad utspridd öfver hela deras varselse, att den någon gång införlifvat sig med själfva kläderna. Det har därför händt, att en smula pontack spild på en manschett ibland dem måst aftvättas med blod i stället för att den bland oss ofrälse går bra ut med citronsyra.

B.: Säg mig: en man som sig bör, behöfver han äga, hvad man kallar sundt förnuft.

A.: Alldeles onödigt. Det är långt bättre om han i stället har den lyckan att till någon grad äga, hvad man kallar caquet, d. v. s. konsten att tala utan tankar. Folk som sig bör kunna likväl affalla från sin medskapade fullkomlighet 1) när de nedlåta sig ända till högaktning, vänskap, umgängslighet, förtrolighet med förtjänt folk af ringare härkomst; 2) när det pedantiska begäret får hos dem insteg att i talanger, kunskaper och värkliga förtjänster täfla med de lägre klasser af medborgare, som naturen skapat att slafva i allmänna

beställningar, lärda eller vittra yrken, och det mera. Ser ni, min herre, då nedsättes högheten, den goda tonens ädla tanklöshet förloras och anseendet får slutligen ingen annan måttstock än den lumpna personliga förtjänstens.

B.: Ännu en fråga. Skulle en stor man kunna vara en man som sig bör, en åmm kåmm i få efter det rätta äkta begreppet därom?

A.: Min herre, naturens fenomen äro otaliga, men detta — jag nekar icke därtill — skulle vara ett af de sällsammaste.

Dödsstraffet.

Att taga lifvet af en förbrytare, om det också vore för uppsåtligt mord, när man säkert kunde bevara honom, och då man om dess moraliska bättring kunde hoppas, det är i själfva verket ej annat än en slags hämd.

— — —
En brottsling bör få lefva för att förbättras. Men då bör det också söras för hans bättring.

Sverige och Norge.

Jag nitälskar af plikt mest för svenska nationen; men jag högaktar mera den norska, som är mindre fördärfvad, som har en lefvande anda, ett nit för sina fria samfunds-författning, hvilket saknas hos våra privilegierade Dromedärer. Jag kan aldrig glömma Norges folk, att det värderade en sådan prins, som Carl August; att ingen bonde kunde köpas till spioneri under kriget; att denna nation höll hvad den lofvade 1809, att förblifva stilla när vi marscherade från gränsen!

Religionen.

Till ett samhälles väl bidrager i betydligaste måtto en ren och sund religion.

— — —
 Jag bygger på mig själf och ser att jag som alla andra dödlige bygger på lösan sand. Gud, som allena kan lägga varaktig grund, ber jag dag och natt stödja mitt tempel, att jag utan förfäran men med lugn och gladt mod kan träda dit in och bedja och tacka.

— — —
 Hvad är religionen? Är den ett ceremoniel, hvarefter man skall uppvakta det gudömliga majestätet? Är det slafvens undergifvenhet för den alsvådige världsdespoten? är den en konst att smickra sig in i hans gunst, att med offer, med handlingar, gjorda med en viss andäktighet i minen, en viss gudlighet i åtbörder, en viss slafviskhets i ställningen liksom försöka muta den högste domaren öfver människors gärningar och förmå honom att vika från rättvisans eviga lag, och att, för den förtjänst man äger att göra det han ej äskar, vara mindre nogräknad med det man underlåter af hvad han verkligt fordrar?

Ja, fariseer, är detta eder religion, så är eder klagan äfven dess förfall i våra tider fullkomligt grundad, och det gifves, som I med mycken vishet anmärken, intet annat medel att upprätthålla den än tvånget, censuren handhafd af edra likar och — där detta ej hjälper — bilan och bålet.

Men är religionen tvärtom en rådande känsla af vördnad, kärlek och tillbedjande för en helig, allgod och rättfärdig Gud, ådagalagd i ett red-

ligt bemödande att uppfylla våra plikter — Guds bud —; är den det rena hjärtats tro och hopp på människornas evige fader; är den sambandet mellan människans plikt och hopp, så torde vårt tidevarf åtminstone ej mer sakna religionens ande och kraft än de förflutne, och äfven om klagomålen vore grundade, omöjligen kunna de afhjälpas genom några tvångsmedel.

Tag bort friheten, och religionen ramlar. Friheten är den gudafläkt som skall lifva den, och utan densamma är religionen en död bokstaf. Att tvingas till religion är lika omöjligt som att tvingas till dygd. Man kan hvarken äga den ena eller den andra utan ett fritt och obehindradt bruk af sina krafter.

Och hvilken dyrkan är det Gud fordrar af frie och förnuftige varelser? Slafvens eller det goda barnets? En yttre af sånger, böner och religiösa åtbörder eller en inre af helig vördnad, ren kärlek och frivillig lydnad?

Har det gudomliga väsendet utstakat något annat fält för sin dyrkan än det i utöfningen af samvetets bud? Har han upprättat något censurkollegium, någon inkvisitionsdomstol? Har han förordnat någon att lägga beslag på tanken, lemnat sin åska att föras eller sina viggas att slungas af någon dödlig hand?

Nej, han har gjort det till hvar människas plikt att söka öfvertygelse och till hvar människas rätt att utan andras förfång följa den.

Om den gamle hederspåfven ännu lefde, som fördömde Galilæi sätser såsom stridande mot skriften och dess sannfärdighet, hvad ville han

svara ifall någon af oss steg fram och sade till honom:

»Helige fader! Sedan det likväl nu är en afgjord sak att, som hvarje skolgosse vet att berätta eder, att jorden går omkring solen och att det icke sker tvärtom, huru försvaras nu, det oaktadt, skriftens sannfärdighet?»

Frågan kunne synas bekymrande, men om han t. ex., som möjligt vore, svarade därtill: »Min käre son, jag har betänkt mig bättre sedan den tiden. Bibeln är nu mera icke som då alt hvad hon ej behöfver vara. Hon är hvarken astronomisk eller fysisk naturlära eller metafysik; hon är moral och är frälsningslära» — se, då hade man visserligen skäl att vara nöjd med ett sådant svar och kunde säga med glädje: »Påfven har blifvit klök. Den helige fadern har formerat sig!»

Jordbruket.

Förhållandet mellan folkmassornas och näringsförkofringens tillväxt i de stater eller provinser, där den i små lotter fördelade jorden äges af den egentlige jordbrukaren, och i andra, där jordbrukaren är beroende af godsägare, synes skäligen bevitna, hvad man i anledning af jordbrukets egen beskaffenhet trott sig kunna sluta, nämligen att en främmande tillsyn öfver detta yrke, vare sig af styrelsen eller godsägaren, är olämplig.

Det är icke blott i egenskap af näring och gemensamt med alla andra lofliga näringar, som jordbruket af styrelsens rättvisa kan yrkas orubbad och oinskränkt äganderätt, och en förkofringsfrihet, som icke har nå-

gon annan gräns, än där andras naturliga rättigheter möta, det är icke blott i egenskap af viktig näring, som det tillika, af styrelsens vishet, kan vänta beskydd från intrång och oförrättande; det har dessutom vissa alldeles egna, i själfva dess natur grundade och alldeles rättmätiga anspråk på ostörd äganderätt, på oinskränkt utrymme för sin värksamhet, på fullkomlig frihet att välja medlen till sin förkofran, utan alt tvång af monopoliska lagar, af författningarnes förmyndareskap, af andra näringars förfördelade förmånsrättigheter. Det är, i det hela betraktadt, så vidsträckt till sin omfattning och så mångfaldigt till sina delar; hvarje dess del fordrar en så sammansatt, mångartad och utspridd värksamhet och ömtanka; dess arbete kräver en så oafbruten ihärdighet och kan så föga fullkomligt nagelfaras eller i förväg fastställas och värderas, dess fordringar äro så många och långvariga, dess vinst är däremot så måttlig och inflyter så sent, det är beständigs så beroende af en så stor mängd oförutsedda svårigheter och olycksfall, att lagarnes föreskrifter och ämbetsmannauppsikten och andra näringars anspråk på ett från dess egendom eller dess arbetsförmåga uttvingadt biträde, synes för jordbruket vara ännu mindre lämpliga, ännu omöjligare i värkställigheten eller ännu mera obilliga och tryckande under en försökt sträng utöfning, än för snart sagdt någon annan näring

En värkningsgrund till jordbrukets förkofran, som är starkare än författningarnes förmyndareskap och ämbetsmäns tillsyn, måste därför uppsökas, och den behöfver man icke söka på

långt afstånd; denna värkningsgrund är oinskränkt äganderätt och denna omfattar helt naturligt rättigheten att efter eget godtycke använda alla de varor denna jord af åker, äng eller skog frambringar.

Det är denna värkningsgrund och ingen annan, som lätt förenar jordbrukarens förkofran med jordens odling, och den enskilda välfärden med det allmännas. Möjligheten af en eller annan enskild jordägares oförstånd och misshushållning kan i denna, lika som i alla andra näringar, icke blifva ett giltigt skäl emot den enskilda fria omtankens och värksamhetens stora, allmänna och välgörande värkningsgar, godkända och bekräftade af förnuft och erfarenhet.

Svenske bonden är sådan, ätt han ej tål något öfversitteri. Ett godt ord på honom slösas aldrig förgäfvets, men det måste komma från någon, som han högaktar eller tror menar ärligt och uppriktigt.

Djurplågeriet.

Det är egentligen tvänne slags folk jag föraktar: dem som begå äkten-skapsbrott, icke så mycket för sakens skull, som för den föreställning, som alltid måste vara närvarande. Andra slagets folk är djurplågarare.

Jag hade visserligen vid flere tillfällen märkt, att min far med någon förkärlek omfattade mig framför sina öfriga barn. Mitt ständigt glada lynne, min frispråkighet voro väl härtill förnämsta orsakerna, och kanske äfven min oförvägenhet, som synbarligen roade gubben. Alt som i mina

ögon kunde synas vågsamt var mitt älsklingsnöje. Att klifva upp i toppen på de högsta träd, att rida vall de ostyrigaste hästarne, att vara den förste som vågade sig ut på den tillfrusna sjön, att brottas med bygdens pojkar, hvilket ej sällan slöt med hårda tag å båda sidor, var mitt käraste nöje.

Med allt detta hade jag dock ett vekt sinne, som ej behagade min far. Det var mig omöjligt att plåga ett djur eller att se det plågas. En af mina äldre bröder, en ifrig jägare, kunde jag den tiden ej rätt lida utan betraktade honom som en half bödel, den där kunde ha hjärta att göra ondt åt de vackraste och oskyldigaste småfåglar. En dag hade min far gått ner till stranden för att meta fisk, ett göromål, som han idkade med passion sedan gikten förbjudit honom att vidare förfölja villebrådet i skogarne. Han hade befalt mig att bära fiskkorgen. Längre hade en envis men misstroende stor fisk med falska napp liksom skämtat åt den förrädiska kroken, och med oupphörliga slag i vattnet skrämt bort sina mindre bröder. Denna näsvishet förargade slutligen den häftige metaren; hans tålmod försvann, och den honom medfödda oron måste nu urladda sig blixtnå på det unga föremål, som stod vid hans sida.

Seende sin krok utan bete befallde han mig att påsätta en daggmask. Jag svarade, att det var mig omöjligt. Flere förnyade befallningar med hot om stryk uträttade ingenting. Jag stod fast vid min afgifna förklaring, att det aldrig skulle hända mig att med vett och vilja plåga ett värnlöst djur. Min fars tålmod var uttömdt. Sedan han ganska eftertryck-

ligt straffat den motsträfvige bad han honom gå och ej visa sig på länge. Mitt beslut att för alltid aflägsna mig från hemmet var i samma stund fattadt. Jag anförtrodde mitt beslut åt en gammal tjänare och lagade mig i ordning till afresan, som skulle företagas samma natt. Min plan var att gå öfver fjällen in i Norge och att med de silfverstyfrar jag hade ihopsparat skaffa mig en vägvisare. Lyckligtvis kom det meddelade förtroendet strax till min far, som skyndade sig att med vänliga ord och lämpor återställa det goda förhållandet oss emellan samt lofvade mig att framdeles få följa honom till Stockholm*).

Kvinnan.

Det är märkvärdigt, att ett ord kan blott genom en tillämpning till särskilda människoslag få tvänne så olika bemärkelser som detta har. Om jag säger en dygdig man, så menar jag en efter sedelärans grunder rättskaffens man; och om jag säger en dygdig flicka, en dygdig hustru, så gör jag intet annat än nyttjar en mera belevnad fras för att utmärka att dessa damer äro kyska.

Sådan är brukets nyck. Det är verkligan litet hårdt mot könet, att dess moraliska egenskaper ej såsom vårt köns, få äga ett kollektivt uttryck i språket. Denna hårdhet är en lemnig efter det råa tidevarf, då karlarne voro nästan alt och fruntimren föga. Man vet att ännu i drottning Hedvig Eleonoras dagar kunde en bi-

---

*) Dötta sitt löfte infriade fadern 1772.

skop (Emporagrius) i sin katekes titulera dem för lösören.

Det är af ädla, värdiga mödrars händer käcka och förhoppningsfulla söner skola få deras första och högst betydliga daning. Hvad ynglingen skall blifva beror ganska mycket på den flicka, åt hvilken han offrar sitt unga hjärta, och det är i en älskad hustrus fann som mannens dygder icke blott skola belönas utan också stadfästas.

— — —
 Våra tänkare, våra människokännare äro åtminstone i skuld hos könet, då de hitintills varit ganska sparsamma på att anvisa de vägar, som leda till dess daning och fullkomlighet.

— — —
 Hvad är det, som inskränker så många fruntimmers konversation till köks-sladder, till prat om klädnadsgrannlåt, till baktal, om ej deras tomma och bristfälliga begrepp? Och när hustrun blir mor, när hon skall vara sina barns första uppfostrarinna, hur mången kunskap skall hon icke då, om också ej behöfva, dock kunna använda?

— — —
 Den flicka, som har sann lust till gagnelig läsning, som ej läser på skryt, löper ej fara för ledsamma och långa timmar.

— — —
 Hvad de husliga kunskaperna angår, tillstår förf. gärna, att det ej är i afseende på deras ekonomiska nytta, som han så ogärna ser dem ur modet bland våra fruntimmer af medelståndet. Hvad som i hans ögon visar deras vikt är ej så mycket deras nytta i hushållningen som fast mer deras inflytande på den husliga sällheten.

I dessa göromål finner konst ett botemedel emot sysslolöshet och ledsnad, dessa fruktbara källor till alla deras laster och fel; de finna ett arbete, som passar till deras krafter, till deras skicklighet, som kan förenas med det lugn, hvori deras karakter danas till det rätta ändamålet. Mannen bör danas i världen, hustrun i huset.

Ordnar.

Har en människa några solida egenskaper, så behöfva de ingen skylt på kläderna. Blott småaktiga själar hafva åtrå efter dylik grannlåt. Trängtan efter utmärkelser af detta slag bevisar just, att man icke är i besittning af de egenskaper, som genom denna glans och detta bjäfs skola påskinns vara till finnandes.

Ordets konst.

Stryk ut, min herre! Stryk ut två tredjedelar! Se där ett af de bästa råd man kunde ge de flesta författare, både för deras skull och allmänhetens. Om de visste hvad deras frid tillhör, helt säkert skulle de följa det: det är ej mängden af ord, som gör en läsvärd bok; det är mängden af tankar och deras samband.

Lättheten att författa är ej det samma som lättheten att tänka, ty jag kallar ej tänkt alt det drömda, som tryckes. Det har visst merendels kommit till världen utan pina.

Därför, herrar auctorer af den allmänna sorten! Om det nu så är, att I ej makten motstå den lifliga frestelsen att skrifva (hvilket dock — i parantes sagdt — är väl så stor konst som något annat); om i alla fall ej af

kontributionen af bläckhornet, dragen åtminstone dold nytta af bläcket: använden det — att skrifva, eftersom det måste så vara — men ock att stryka ut allt odugligt och frukten aldrig att i detta mål vara barbariske. Jag vet själf huru lätt en fader sig förbarmar.

— — —

Jag har hört lärdt folk, ganska lärdt folk, förklara, att i en liten bok icke gärna kan finnas hvarken djupsinnighet eller smak, åtminstone icke mycken djupsinnighet eller mycken smak. Följaktligen är det endast i spetsen för ett långt arbete som en författare har rätt att duktigt selsätta sina läsare med underrättelser om vetenskapens förträfflighet, om sina källor om sin möda, sitt företräde framför andra, som arbetat i samma sak. Detta oaktadt vågar jag dock (Gud förlåte mig!) påstå contrairium. Ponera att ett långt arbete någon gång icke hade annan förtjänst än den att vara långt, så vore ju förf:s omsorg att rikta det med ett företal öfverflödig. Ponera åter för ett ögonblick (endast för ett ögonblick) att kortheten*, vore ett arbetes största fel, så är det ju rent af prisvärdt att auctor med ett företal söker förbättra det.

— — —

Hemligheten i den juridiska stilen ligger däruti:

1:o att inom hvarje talmening sammanhålla ett så stort antal ord som

*) Detta är hämtadt ur företalet till hans första, år 1784 tryckta bok: "Försök i skaldekunsten," hvarur utgifvaren anför några utdrag i "Befriaren".

en lungstark människa förmår utsäga i en enda andedräkt;

2:o) att genom konjunktioner så förknippa och genom paranteser så hopvefva alla meningar inbördes, att en simpel åhörare skall beundra tankeföljdernas djuphet och en läsare behöfva använda tre modiga gångers läsning för att fatta dem.

Denna stil har oändligt mycket gravitet; den lär förmodligen vara en lemnung efter det tidehvarf, då man ej kunde vara ämbetsman utan peruk, som värkligen ger ett ansikte djupsinnighet och majestät. En sådan stil utsluter ej håller riktigheten, bara klarheten och redigheten; men med den skulle graviteten svårligen kunna bibehållas: hvar och en pöbel-unge skulle möjligen kunna begripa hvar sak.

— — —
De okunnige äro fiender till punkt och komma af samma skäl som de äro fiender till alfabetet. Ty så klart som Isai födde David och David födde Salomo och Salomo Rehabeam, så klart föder alfabetet böcker och skrifter, och det är dessa som de tomma hjärnorna göra den äran att hjärtligast af all ting hata.

Fruentimren åter anse punkt och komma blott som ett slags alfabetisk lyx. Deras lätta fattningsgåfva gör att de finna dem outhärliga, att de betrakta dem som de aldrig vore till. Njut en gång det nöjet att höra dem läsa en bok eller det vida större nöjet att få läsa deras brefväxling. Ni skall finna att placeringen af punkt och komma besvärar dem nästan ej. Det är blott de själfva och en högre intelligens, som veta både hvar de se och huru de nytja dem. Också

(det ingen karl skulle göra dem efter) läsa de hvarandras bref som vatten — och förstå dem — förmodligen.

Det är allenast vi maskulina läsare, som finna oss i behof af er kan väntas någon barmhärtighet för principer för språket, af tecken för ögat, af reda för begreppet, af hvilstunder för tanken.

Men si, hvad angår det örninnan att mullvaden skulle behöfva glasögon?

— — —

De vanligaste felen i vår predikodeklamation äro hos mängden en ton af läxa, en takt af tröskning, som med sitt aldrig omväxlande mekaniska skall tröttnar örat, en outhärdlig monotonie eller illa passande höjningar och sänkningar i rösten; hos några få ett lika vidrigt som oanständigt skick, förenadt med neddoppningar i predikstolen, kastningar därutöfver, ryckningar på hufvudet och anfäktningar med armarne, att förnuftigt folk må däröfver falla i förundran.

En del fruktande att falla i dessa ytterligheter stå från början till slut raka som talande bilder, sträcka armarne på ackurat samma afstånd från kaftanen, ideligen lyftande och sänkande dem bägge på en gång, lodrätt från predikstolen, vanligen till 6 à 8 tums höjd men vid vissa tillfällen till något däröfver. Man förundrar sig att höra dessa alldeles maskinela kroppsrörelser åtföljas af lärdomar, förmaningar, nitälskande utrop, som tyckas bära förutsätta hos den talande ett allvar och en egen känsla, hvilka vanligen aldrig yttra sig med sådan röst eller sådana åtbörder.

— — —

Ordets frihet är tankens välde.

Jag har svårt att ensamt tänka mig
snillet och ej därjämte människan.

En lärd man har ofta icke bon
sens.

Jag tänker ofta: hvad salig Benjamin Franklin, som var egentliga upphofvet och utföraren af en half världsdels själfständighet, skulle stått sig slätt på vårt riddarehus; han, som i hela sin lifstid aldrig höll ett enda tal, och efter hvilken i kongressernas protokoller ej finnes annat än få enkla uttryck i hela och halfva rader! Underligt, att dessa alltid värkade alt hvad han ville, i trots af pratmarkeriet.

Till Georg Adlersparres historia.

Efter sina föräldrar hade A. ärft några hundra riksdaler, dem han skänkte sina yngre syskon. Med den enkelhet och de små anspråk, som voro honom så egna, blef det en möjlighet för honom att taga sig fram med den lön, som staten utdelade. Vid revolutionens utbrott hade han ett ihopsparadt kapital af 5—6,000 riksdaler, en del vunnet på ett förmånligt landtbruk, en del på populära skrifter utgifvande. Hela denna summa försvann under de revolutionära förberedelserna och det mesta till arméns nytta.

— — —

Lösenordet i hans revolutionsarmé var medborgare. Det säger mer än en hel bok om denna vackra revolution, där ej en droppe blod spildes och där »revolutionärerna» aldrig afsågo att spilla något blod. De endast riskerade sina egna lif.

— — —

I denna armé fingo soldaterna sin tobaksskilling fördubblad, och underofficerarne (som voro dåligt aflönade) hela aflöningen fördubblad. För officerarne skedde däremot ingen förhöjning.

— — —

Af sitt manskap var Georg Adlersparre omfattad med en kärlek, som gränsade till afguderi, säger en häfdateknare.

— — —

Detta var Adlersparres politiska program, så som hans son sammanfattat det:

»Adlersparre ville evärdeligt slut på envåldsmakten och en för svenska fol-

ket evärdeligt erkänd rättighet att styra och beskatta sig själf. Han ville vidare ordets och tankens frihet, Sverges och Norges förening, en enkel, på fria och fasta grunder bygd statsförfattning, hushållning med statsmedel, starka kontroller på ämbetsmän, beskattningen jämnare fördelad och lika rätt inför lag».

— — —
Då kronprins Carl August besökte Örebro beskådade han bl. a. det nya arbetshuset, hvarvid han yttrade: »Arbete är bröd och ära.» Det är arbetet, som borttager rangskilnaden och gör människorna till bröder».

Ej underligt, att Georg Adlersparre med hela sin själ slöt sig till en sådan furste.

Hans yngste son greve Rudolph Adlersparre sade till mig, att prinsens död var ett värkligt dråpslag för fadern. »Efter det var pappa aldrig densamme som förr».

— — —
Våra bröder på hinsidan Kölen påminna sig nog i dessa dagar, att Norge ej haft en hängifnare vän än Georg Adlersparre.

Han arbetade ifrigt på de båda ländernas förening under samma spira, men han ville icke veta af någon union än den, som åvägabrakts på grund af båda landens medvetna behof om nyttan af densamma.

Vid sitt första samtal med Georg Adlersparre fick kronprinsen Karl Johan uppslaget till unionen, och då denna var färdig erbjöds Adlersparre guvernörskapet öfver Trondhjem, men han mottog ej detsamma, enär han önskade, att Norge skulle få styra sig själf.

I första hand har Norge honom att

tacka för upphäfvandet af ståthållareskapet.

»Han värderade mindre segrars och triumfers glans än de tysta, vanligen af ryktet mindre högljudt firade medborgerliga dygderna».

Cesar, Napoleon, Karl XII och deras vederlikar kallade han »mänsklighetens fiender».

»Adlersparre var från början till slutet af sin lefnad republikan, ehuru han insåg, att svenskarne ännu passade bäst för en monarkisk styrelse, likväl inträngd mellan och starkt begränsad af konstitutionella ansvar», skrifver hans son.

Georg Adlersparre var en trofast vän, men hade svårt att glömma en yttring af falskhet. Följande yttrande af honom är i detta fall karaktäristiskt: »Jag hvarken har eller vill hafva några vidare kommunikationer med honom; han har en gång svikit mig».

Berzelius kallar honom »Sverges andra Engelbrekt».

»Han skall pliktfälla mig inför historiens domstol, så framt han försummar att hämta råd af en man, som frälst hans land», skrifver historietecknaren Fryxell.

»Jag nedlägger min medborgerliga vördnad för den man, den vi egentligen ha att tacka för att vi ännu äro svenskar», säger skalden Esaias Tegnér.

